

De opgang en val van de nieuwe economie en daarna: een regulationistisch perspectief

► *Stijn Oosterlynck*

Toen het Fordisme tijdens de jaren '70 steeds meer tekenen van crisis vertoonde, was het niet meteen duidelijk wat daarvoor in de plaats kwam (Jessop, 2001). Men hield het dan ook gemakshalve op post-Fordisme. Twintig jaar later is het nog altijd niet duidelijk of er al een nieuwe regulatiewijze ontstaan is die zich qua structurele coherentie en omvattendheid kan meten met het Fordisme. Pogingen waren er echter genoeg. Zo kon men vanaf de tweede helft van de jaren '90 niet meer om de term 'nieuwe economie' heen. In de nieuwe economie zouden de snelle ontwikkelingen in de informatie- en communicatietechnologieën (ICT) tot een nieuw groeimodel leiden. Toen echter in maart 2000 de financiële zeepbel openbarste – een gebeurtenis die bekend werd als de dot.com-crisis – en de groei van de Amerikaanse economie op het einde van 2000 sterk vertraagde, werd duidelijk dat de nieuwe economie een reus op lemen voeten was.

Over de opgang en val van de nieuwe economie schreef de Parijse regulationist Robert Boyer (2002) een erg lezenswaardig en inspirerend boek. Trouw aan het institutionalistische karakter van de regulatieschool¹ analyseert hij de ontstaansgronden, de institutionele vormen en crisistendities van dit economische model. In tegenstelling tot de dominante, technologisch deterministische visie op de nieuwe economie stelt hij dat het thema van de nieuwe economie niet enkel ontstond als het gevolg van de ontwikkelingen in de ICT-sector. Boyer beschouwt de vervanging van het Japanse model door Silicon Valley als referentiepunt, de stijging van de productiviteit in de VS gedurende de jaren '90, en de financiële deregulering en innovatie als minstens even belangrijke factoren in het ontstaan van de nieuwe economie.

Volgens de pleitbezorgers van de nieuwe economie is het gebruik van ICT de oorzaak van de productiviteitsstijgingen in de Amerikaanse economie. Boyers analyse toont echter een veel genuanceerder plaatje. Het is niet zo dat de hele Amerikaanse economie getransformeerd wordt door de nieuwe ICT. Het is vooral in de informatie-intensieve sectoren en deze sectoren waarin het gebruik van ICT gepaard ging met grondige institutionele en organisatorische veranderingen, dat hogere productiviteitscijfers genoteerd worden.

En zo komt Boyer tot de kern van zijn analyse, namelijk dat de nieuwe economie enkel begrepen kan worden door de institutionele vormen te bekijken waarin deze zich manifesteert. De mythe van de nieuwe economie negeert deze institutionele dimensie echter volledig en promoot de Amerikaanse versie van de nieuwe economie en haar institutionele eigenschappen als het enige echte te volgen model. De geografie van de nieuwe economie suggereert nochtans dat er op z'n minst twee modellen van de nieuwe economie bestaan. Het eerste is het Schumpeteriaanse model waarvoor Silicon Valley symbool staat en verder ook nog aangetroffen wordt in Australië en Ierland. Het tweede model is sociaal-democratisch van aard en is terug te vinden in Scandinavië en Nederland. De enige gemeenschappelijke conditie voor deze twee modellen is de deregulering van de productenmarkt.

Vlaams Marxistisch Tijdschrift 37 | 4 - december 2003

De intensiteit van de binnenlandse productie van ICT en de algemeen zo noodzakelijk geachte arbeidsmarktflexibiliteit blijken helemaal geen noodzakelijke voorwaarde te zijn voor het ontwikkelen van een succesvolle nieuwe economie. In Scandinavië wordt de toegenomen nood voor continue herscholing die veroorzaakt wordt door de steeds evoluerende technologie, opgevangen door investeringen in levenslang leren in plaats van het flexibiliseren van de arbeidsmarkt. Nog in tegenstelling tot de Amerikaanse nieuwe economie die gebaseerd is op een verregaande commodificatie van kennis door middel van heel strenge intellectuele eigendomsrechtenregimes, investeren de Scandinavische overheden veel in onderzoek en ontwikkeling. Op die manier ontstaat een collectieve kennispool die door bedrijven gebruikt kan worden om commerciële innovaties te ontwikkelen.

Boyer gaat hier niet verder op in, maar lanceert de hypothese dat het Amerikaanse model van de kenniseconomie op lange termijn zichzelf ten gronde zal richten, – een stelling die gezien het feit dat de retoriek van de nieuwe economie vandaag vervangen is door de retoriek over de kenniseconomie en de informatiemaatschappij volgens mij zeker het onderzoeken waard is. De verregaande privatisering van de kennisproductie komt immers op termijn ongetwijfeld in conflict met de nood aan publieke investeringen in onderwijs, training en een collectieve kennispool die nodig zijn, wil men op lange termijn niet geconfronteerd worden met het opdrogen van de bron voor innovaties.

In ieder geval ondermijnde de crisis van de dot.com-economie de mythe van het Amerikaanse model als lichtend voorbeeld voor de rest van de wereld. Verder maakte de crisis ook pijnlijk duidelijk dat economische cycli niet verdwenen waren, dat de verspreiding van informatie in real time niet tot de vorming van pure en perfecte markten leidt en dat de nieuwe economie niet zomaar virtueel en immaterieel was. Toen bedrijven uit de voorbijgestreefde, 'oude' economie de gevallen sterren van de nieuwe economie voor

een appel en een ei begonnen op te kopen, stortte tenslotte het voor de mythe broodnodige onderscheid tussen de oude en de nieuwe economie in.

Volgens Boyer komt de nieuwe economie niet meer terug, maar wil dit niet zeggen dat ICT's geen rol meer te spelen hebben in de continue zoektocht naar nieuwe groeiregimes. Alleen is het duidelijk dat ICT's niet automatisch aanleiding geven tot een specifiek groeimodel. In dit verband lanceert Boyer nog een interessante, zij het wat gratuite en met weinig empirisch materiaal gefundeerde stelling. Volgens hem zien we op dit ogenblik binnen de kenniseconomie een antropogenetisch groeimodel ontstaan. In dit model is economische groei gebaseerd op de productie van de mens door de mens via onderwijs, gezondheidszorg en cultuur. Boyer toont aan dat deze sectoren sinds WOII ononderbroken een steeds groter deel van de uitgaven naar zich toe halen, vooral in Europa.

Dit is op zich geen nieuw gegeven, maar de positieve ondertoon waarmee hij dit presenteert, is dat wel, want de uitgavenstijging in deze nog

steeds grotendeels publieke sectoren wordt in het huidige neoliberale klimaat eenzijdig als een kost en problematisch voorgesteld. Bacon en Eltis (1978) leverden vijftientig jaar geleden een belangrijke bijdrage in het scheppen van dit klimaat toen ze schreven dat enkel die arbeid die geleverd wordt bij het produceren van goederen en diensten voor de markt, productief is. Hun stellingen dienden om Thatchers privatiseringspolitiek te legitimeren. Marx (1863) definieerde productieve arbeid op een gelijkaardige wijze, zij het met de essentiële kanttekening dat productiviteit altijd in relatie tot haar sociale vorm gezien moet worden. Met andere woorden, enkel in een kapitalistische economie zal enkel die arbeid die leidt tot de extractie van surpluswaarde als productief gedefinieerd worden.

Boyers antropogenetisch groeimodel kan, los van het feit of dit zijn intentie was, gezien worden als een impliciete kritiek op de enge definitie van de

*De intensiteit van de
binnenlandse productie van
ICT en de algemeen zo
noodzakelijk geachte
arbeidsmarktflexibiliteit
blijken helemaal geen
noodzakelijke voorwaarde te
zijn voor het ontwikkelen van
een succesvolle nieuwe
economie.*

productiviteit van arbeid die geldig is in kapitalistische economieën. Het suggereert de vraag of productiviteit niet kan gedefinieerd worden in termen van de menselijke behoeften (naar scholing, gezondheidszorg en cultuur), – een vraag die gezien de brandende actualiteit van het debat over de privatisering van de overheidsbedrijven en de argumenten die daarin de ronde doen, erg relevant is.

Boyer gaat echter niet veel verder dan het naar voor schuiven van een sociaal-democratische kenniseconomie naar Scandinavisch model, gefocust op onderwijs, gezondheidszorg en cultuur, als het alternatief voor de Anglosaksische neoliberale kenniseconomie en geeft ons weinig inzichten mee in de mogelijkheden voor een postkapitalistische kenniseconomie en de specifieke institutionele vormen die deze zou kunnen aannemen. Een artikel dat Boyer (2000) eerder op vraag van het Portugese voorzitterschap voor de EU-top in Lissabon schreef, laat bovendien ook zien dat de term sociaal-democratie voor Boyer bijzonder rekbaar is. Bovendien houdt Boyer door een te eenzijdige aandacht voor de institutionele variëteiten van het kapitalisme geen rekening met het bestaan van de internationale arbeidsverdeling en relaties van structurele ongelijkheid die een moeilijk of misschien zelfs onmogelijk te overwinnen obstakel kunnen zijn voor de veralgemening van de sociaal-democratische kenniseconomie.

Vanuit een meer theoretisch perspectief kan verder gesteld worden dat alhoewel dit boek de mythe van de nieuwe economie als analyseobject heeft, Boyer de ontologische diepte en gelaagdheid van het discursieve moment van de economische realiteit en haar complexe relatie met het materialistische moment negeert. Wat dit eerste aspect betreft verwijst de 'sociale constructie van de nieuwe economie' waarover Boyer het in het begin van zijn boek heeft, anders dan het voortdurend gebruik van het woord mythe suggereert, eerder naar institutionele dan naar de discursieve constructie. Wat het laatste aspect betreft, komen we weinig te weten over de sociale krachten en organische intellectuelen die het dominante discours of de mythe rond de nieuwe economie al die jaren ondersteund en gevoed hebben. Een culturele politieke economie benadering (Jessop and Sum, 2001), waarbij de regulatiebenadering aangevuld wordt met een Gramsciaanse analyse die op haar beurt verdiept wordt met inzichten uit

het poststructuralisme en discoursanalyse, zou deze tekortkomingen hebben kunnen opvangen.

Referenties

- Bacon, Robert and Eltis, Walter (1978) *Britain's Economic Problems - Too Few Producers.*, London: Macmillan.
- Boyer, Robert (2002) 'Institutional reforms for growth, employment and social cohesion: elements of a European and national agenda', in: Maria Jo Rodrigues (eds), *The New Knowledge Economy in Europe, A strategy for international competitiveness and social cohesion*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 146-202.
- Boyer, Robert (2002) *La croissance, début du siècle. De l'octet au gène*, Parijs, Editions Albin Michel.
- Jessop, B. (ed.), *Regulation theory and the crisis of capitalism. Volume III. Fordism and post-Fordism*, Aldershot, Edward Elgar, 2001.
- Jessop, B. and Sum, N.L. (2001) 'Pre-disciplinary and post-disciplinary perspectives', *New Political Economy*, 6(1), pp. 89-101.
- Marx, Karl ([1863] 1969) *Theories of Surplus Value*, Moscou: Progress.

Noot

1. De regulatieschool is een vorm van institutionalistisch marxisme. Regulationisten houden vast aan de inherent antagonistische aard en het crisis karakter van het kapitalistische accumulatieproces en haar fundamenteel problematische precondities, en onderzoeken de historisch contingente ensembles van economische en extra-economische mechanismen, instituties en praktijken die het kapitalistische accumulatieproces tijdelijk, plaatselijk en altijd onvolledig relatief stabiliseren (bv. Fordisme, kenniseconomie, ...). In tegenstelling tot wat een oppervlakkige lezing zou kunnen laten vermoeden, bevat de regulatieschool geen eenduidige (reformistische) politieke boodschap, maar kan het ons helpen de brede waaier van verschillende institutionele varianten van het kapitalisme te begrijpen en de diverse manieren waarop de structurele contradicties en strategische dilemma's die inherent zijn aan de kapitaalrelatie zich uiten, na te gaan.